

03 מרץ 2005

לכבוד
מר עמוס אילון
טוסקנה

שלום רב לך מר אילון,

כפי שכתבתי לך ב- E-mail אשמח מאוד לפגוש אותך ולהמשיך את הדיאלוג בינינו, כשתגיע לארץ. אולם בינתיים רכשתי את ספרך "רקוויאם גרמני", שאת קריאתו סיימתי תוך ארבעה ימים. אכן הספר כתוב בצורה מרתקת המושכת אותך ממש להמשיך ולקרוא, עמוד אחר עמוד, עד לסיומו. ספרך מצטרף לשורה הולכת וגדלה של ספרים היוצאים עתה בעברית והעוסקים ביהדות גרמניה ובעילית התרבותית והמדעית שלה. זה עתה הופיע בהוצאת "עם עובד" ספר יומניו של ויקטור קלמפרר המוזכר תדירות בספרך. ואילו מכון זלמן שזר השלים את הוצאת שני הכרכים האחרונים (מתוך ארבעה) של "תולדות יהודי גרמניה בעת החדשה".

והיום קיבלתי את חוברת הארועים שהוציא משרד החוץ הגרמני לרגל מלאות 40 שנה ליחסים הדיפלומטיים בין שתי המדינות. אני שולח לך את החוברת, כדי שתוכל לעמוד על מלוא ההיקף והעומק של היחסים בין שתי החברות (ולא רק המדינות). האומנם ניתן להאמין כי תוך ארבעים שנה הגיע עם המעברות והפחונים של שנות ה-50 לסימביוזה כל כך עמוקה ויסודית עם המרקם התרבותי והחברתי של גרמניה החדשה?

שאלה זו מביאה אותי לנקודה נוספת בראיון שנתת לארי שביט, והעוסקת בסוגיית התעלמותך מהשכבות העניות – הן של יהדות גרמניה והן של החברה הישראלית. אכן התעלמות כזאת יכולה להיות מובנת כאשר אתה מתייחס ל-Ost Juden אכולי הכנים והעוני, שזרמו לגרמניה כדי להתפרנס בתחתית הסולם החברתי ממכירת בגדים משומשים ומרוכלות. אלה לא יצרו שום דבר בתחום התרבות או המדע, העשוי להיות ראוי לציון, ומשום כך העלמותם הפיזית, תחת תגרת ידו של הנאציזם נותרה נושא של סטטיסטיקה, של פרצופים יהודים מחוקים ללא שם וללא תואר....

אולם אסור לנו להתעלם מהעובדה, שגם אלה, המתוארים בצורה כל כך קולעת בספרך, שהצליחו להשתלב במערכות התרבותיות, המדעיות, הפוליטיות והכלכליות של גרמניה, לא היו אלא צמחים טפילים על גזעו הנטוע באדמה של העץ הגרמני. הם אומנם הוסיפו לעץ זה עלים רחבים ופרחים נהדרים – אך בסופו של ענין הם לא היו את שורשי העץ או את גזעו: הם לא היו אלה שעבדו את האדמה, שבנו את החרושת, שהניעו את המערכות החברתיות והכלכליות של המדינה הגרמנית. לכל היותר הם היו שותפים לרגע, הנישאים על כתפיהם של התקיפים הגרמנים – לרוב תמורת שלמונים אדירים או התנצרות.

משום כך הם יכלו להפגין אנינות טעם, נקיין וטוהר לב במהלך התרומה שתרמו לעם הגרמני בכל התחומים הרבים המתוארים בספרך. הם לא נאלצו ללכלך את ידיהם בעשייה היומיומית של ההווייה הגרמנית.

אין להבין מכך שלבי לא דואב על אובדן כל כך הרבה רכיבים של הגניוס היהודי, שצמחו ופרחו בגרמניה. די למנות רק את המעטים שהצליחו לנוס מגיא ההריגה הגרמני, כדי להעריך נכונה את מלוא הפוטנציאל היהודי האדיר שהתפתח ופרח במדינה זו במשך שלוש מאות שנים. אף על פי כן, כואב הלב להודות, שמספיק היה לצורר הנאצי לאחוז מזמרה ביד, ולנתק את חוט החיות היהודי מהעץ הגרמני, כדי שיהדות מפוארת כזאת תגווע מבלי שאיש ינקוף אצבע לשימורה.

העובדה הנלחשת לא אחת באוזני על ידי ידידי הגרמנים, שגרמניה הייתה יכולה לנצח במלחמה לולא גרשה מתחומה את המדענים היהודים – אלה שעזרו לארצות הברית לפתח בין היתר נשק גרעיני - אין בה כדי להצדיק התרפקות חוזרת על תקופת הזוהר היהודית שכבתה בגרמניה.

שונה לגמרי המצב לגבי ההתייחסות אל השכבות העממיות של החברה הישראלית, אלה שמהן נובטת לאחרונה כדבריק, הליכודיזציה והדתניזציה בישראל. אסור לנו לשכוח כי עד 1977 (שנת המהפך) החזקנו למעלה ממחצית האוכלוסייה מתחת לשולחן הפוליטי, המינהלי והכלכלי. הם לא שותפו בקבלת ההחלטות ובהנאה שווה מהישגי השלטון, ובהקשר דומה לא זכו לחינוך ולהתקבלות לתוך האליטה הישראלית האשכנזית. אולם הם היו אזרחים שווים זכויות שלא ניתן להתעלם מקיומם ומהאתגר שהציבו לאליטה השלטת (מאז 1977 אליטה ליכודניקית-חרדית).

ב- 1977 החל המסע האמיתי של הציונות להפיכת המונים אלה לחלק אינטגרלי של החברה הישראלית המודרנית-חילונית ומשכילה. החל המאבק על שילובם בחקלאות, בתעשייה, בצבא, בחינוך ובמערכות הפוליטיות. וכמובן שאין אנו יכולים להתעלם

מקיומם, שכן הם – לא פחות מהאליטות התרבותיות של ישראל האשכנזית - יצרו ויוצרים את ההווייה הישראלית. ומשום כך לא הסתיים כאמור תפקידה של הציונות, האמורה להפוך את כל הבאים בשעריה של הארץ המובטחת הזאת לאזרחים מועילים ומתורבתים נוסח ה"אלטנוילאנד".

אלא שמלאכת בנייתה של מדינה ושל החברה הפועלת בתוכה, היא לרוב מלאכה מלוכלכת ומלכלכת. תאר לך את מאות חוקרי השב"כ החוזרים יום ליום לבתיהם ולמשפחותיהם, אחרי שחקרו ועינו עצירים פלסטינים. האם אין הם מייבאים יחד עם "שרותם למולדת" גם את האלימות הבוטה והגלויה לתוך משפחותיהם ולתוך מעגלי החברה שעמם הם קשורים? או כל העיסקות הישירות והנפתלות המתלוות לבניית כלכלתה של המדינה (בנייה הקשורה לא אחת עם עברות מדעת ובהעלמת עין של הממשלה, על חוקיהן של מדינות אחרות); או הצורך להאבק במעלימי מס, בשחיתות ציבורית ובפרוטקציוניזם מפלגתי.

בקיצור העובדה שעל החברה הישראלית (שלא כמו על האליטות של יהדות גרמניה) הייתה מוטלת גם החובה לבנות מדינה וחברה חדשה, הפכה את מלאכת הגשמתה של הציונות למלאכה עכורה, לעתים מלוכלכת ודוחה, אך בהחלט לא בלתי אפשרית. מספיקים לי הניסויים שעשה ראש המועצה המקומית של ירוחם, אשר הצליח תוך שלוש שנים להביא את מרבית בוגרי התיכון המקומי לתעודות בגרות; או הניסוי שנערך בבית-ספר ליאו בק בירושלים, שבמסגרתו הצליחו 25 נערות ונערים אנ-אלפאבתיים מאתיופיה לקבל תעודות בגרות תוך חמש שנות לימוד – כדי לשכנע אותי שיש סיכוי למאמצים, אם אכן הם נעשים. עתה רועשת הארץ כולה סביב הטמעתו של דו"ח דברת במערכת החינוך. אכן אין אנו שוקטים על שמרינו למרות כל הארועים הפועלים נגדנו וזה כמובן העיקר.

אף על פי כן הייתי רוצה לראות למשל את שווייץ המעטירה מתמודדת עם יבוא של מיליוני מהגרים מכל קצווי תבל, מתייצבת מול חמש מלחמות קיומיות ונאבקת על קידום טכנולוגי ותרבותי אל מול כל המציאות הבלתי אפשרית הזאת – ונותרת דמוקרטיה ומדינת חוק, ולו גם צולעת ומתגוננת כמו הדמוקרטיה הישראלית. אין ספק שאנו מצויים עתה בעיצומה של מלחמת קיום פנימית על דמותה ועל עתידה של המדינה הזאת. מאבק זה אסור שירפה את ידינו אלא דווקא יחזקן. אחרי ככלות הכל ישראל משקיעה במחקר פי שתיים כמעט (4.7% מהתל"ג) מארה"ב או גרמניה (2.5%); מספר כותרי הספרים היוצאים בישראל per capita הוא הגבוה בעולם וכן גם מספר המחקרים המדעיים.

אנו נחלצים אט אט מיוון המצולה הזו של הטמעת מיליוני מהגרים בתוכנו והפיכתם לישראלים. התהליך הוא אמנם עדיין בעיצומו, אך בהחלט ניתן לראות את האור בקצה המנהרה. גם בנושא ההשתלבות באזור (למרות הדתיזציה ולמרות הליכודיזציה) בצורה קונסטרוקטיבית ובונה – יש התקדמות עצומה (כפי שציינתי במכתבי הראשון: מימי גולדה שטענה כי אין עם פלסטיני ועד ראש הממשלה הנוכחי מטעם הליכוד המכריז שיש עם כזה ושהוא זכאי למדינה משלו). אין ספק בדבר כי מעשה ההתנתקות מעזה, עם כל צורות האלימות העלולות חלילה להתלוות לו, יעניק לחברה הישראלית קתרסיס, שאחריו היא תוכל להתקדם, ביתר עוצמה לעבר אופקים חיוביים ומבטיחים יותר.

כבר שאל הנביא: "מי זה בא מאדום חמוץ בגדים מבוצרה?". אכן כאמור מלאכת הבנייה והקימום של עם (המהווה פסיפס של כל כך הרבה רכיבים אנושיים שונים ומנוגדים) היא מלאכה מלוכלכת ולא אחת בזויה. אולם אין לנו ברירה אלא לחצות רוביקון זה, אם אמנם אנו מבקשים להחזיר לעם היהודי את יכולתו להמשיך ולהיות "אור לגויים" לא רק בסאלונים של ברלין אלא גם בירוחם ובדימונה. ולמרות כל הביקורת ובראשה הביקורת העצמית, חייבים לשים לב להישגיה הרוחניים של המדינה, הישגים המצביעים על כך שאנו בדרך הנכונה (אפילו השחיתויות של ש"ס אינן אלא חלק ממהלך, רווי המעקשים, להתנהלות דמוקרטית, והמאבק עם המתנחלים יחזק בסופו של דבר את תקפותה של המדינה כמדינת חוק). די אם אצביע על העובדה ש-70 מכלל 340 החברות הרשומות בנסדאק האמריקאי הן ישראליות- עולות עליה רק ארה"ב וקנדה (לאחרונה 100 חברות רשומות). כמו גם השתבצותם הבינלאומית של מדענים, רופאים, כלכלנים ואנשי רוח במערכות בינלאומיות מכובדות – כדי להצביע על כך שאנו צועדים בדרך הנכונה. הייתי למשל רוצה לראות את גרמניה הגדולה והעשירה קולטת 15 מיליון גרמנים חוזרים מניתוק בן אלפי שנים, כפי שקלטה ישראל (באותו יחס בדיוק) 1,300,000 עולים מארצות בריה"מ לשעבר, ובהצלחה כל כך גדולה. ראיתי במו עיני כיצד שוכנו מאות גרמנים שחזרו מבריה"מ ומרומניה (לאחר נפילת מסך הברזל) - גברים, נשים וטף באולמות התעמלות של בתי ספר, ללא מחיצה כל שהיא וללא כל פרטיות – במשך שבועות ארוכים. בישראל היה פורץ מרד מזוין אם היינו מעזים לקלוט כך עולים חדשים, אפילו מאתיופיה.

אולם כאמור אנו מצויים עתה עדיין בעיצומה של המהפכה הציונית ועוד מלאכה רבה לפנינו. וכאן במאבקים הללו חסרים לנו אנשים כמוך. ראה נא כיצד נחטף ספרך והפך

למבוקש, עד כי מכוונות הדפוס מפגרות אחרי הביקוש. וכיצד אתה יכול להמשיך ולהשפיע להוסיף ולקדם את המאמץ האדיר שעל כולנו להשקיע כדי להצדיק את עובדת היותנו ציונים.

ואסיים באנקדוטה קטנה מתקופת עבודתי, בשנות ה-50 של המאה שעברה, במרכז ההסברה של משרד ראש הממשלה:

הייתי ממונה אז על הפעלת פעולות תרבות במושבי העולים, שזה עתה הוקמו. והנה כשהגעתי למושבים הללו עם מה שנקרא אז "בית תרבות נייד" (שהכיל סרטון לפנס קסם עם הרצאה, סרט מסרטי היומנים של "גבע" ולרוב גם אמן או אמנית) נתקלתי בציבור רועש ומוזנח, באמהות המניקות את עולליהן במהלך ההרצאה, בגברים המנהלים שיחות קולניות מקצה האולם לקצהו ובילדים המתרוצצים הלוך ושוב. חזרתי אל השר זלמן ארן, שהיה ממונה באותם הימים על מרכז ההסברה, ואמרתי לו כי ברצוני להתפטר, שכן אני רואה בעבודתי ברכה לבטלה. וסיפרתי לו את כל תסכולי. "ראה" הוא אמר לי, "העובדה שאנשים אלה מודעים לעובדה שיש בית תרבות ושעליהם ללכת לשם כדי לשמוע הרצאה, גם אם אין הם מבינים הרבה – זה הוא כבר צעד תרבותי שאין לו שיעור".

"בכך אתה כובש שביל קטן" הוא הוסיף, "שיחד עם שבילים נוספים כאלה יהפוך בסופו של דבר לדרך המלך של החברה הישראלית החדשה".

אז לשם סלילת שבילים כאלה, ועוד יותר דרכים רחבות ומבטיחות שבידך לעזור בסלילתם ולהעמיד לרשות החברה הישראלית המתהווה עדיין – עטף דרוש כאן. וכך יתקיים בך הפסוק של הנביא: "ואעבור על פניך ואראך מתבוססת בדמך, ואומר לך בדמייד חיי, ואומר לך בדמייד חיי".

נו אז אתה רואה, לשם הבטחת המשך הגשמתה של הציונות, אפילו אפיקורוס כמוני מוכן לצטט את התנ"ך....

בידידות רבה

דב בן-מאיר